

‘De hoop is een klein meisje van niks...’

4^e Advent. Lezingen: Micha 7: 1 -8; Math. 1:18-25

Vries, 19 december 2010

‘De toestand is hopeloos, maar niet ernstig’. Zo wordt het wel eens gezegd door vrolijke zwartkijkers. Maar het lijkt een beetje de kijk van ons allemaal te worden, in deze tijd. We zien er werkelijk geen gat meer in, maar we kunnen niet anders dan doorploeteren – dus laten we er maar een grapje over maken. Dat is de tijdgeest van vandaag. Het is om te lachen omdat het om te huilen is.

We leven in cynische tijden. Idealistische omroepen in de media zoals Llink leggen het loodje, Geen Stijl en Wakker Nederland nemen hun rol over en zetten de toon. Snoeihard. Dit is geen tijd meer voor dromers en wereldverbeteraars. Nog maar net is Barack Obama binnen gehaald als een moderne Messias – “yes we can!”, of hij is alweer een gewone president, eentje in de rij, die op de rand van mislukken staat.

We zijn de hoop op een betere toekomst kwijt. Wie heeft er nog hoop dat het ooit nog wat wordt met Israel en de Palestijnen, met het klimaatoverleg tegen de opwarming van de aarde, met de armoede en de AIDS-epidemie in Afrika? Het is om de moed te verliezen, ook al modderen we voort. De tijd is voorbij dat we dachten dat de wereld maakbaar was en de utopie binnen handbereik. Het optimistische vooruitgangsgeloof uit de jaren zestig van de vorige eeuw hebben we van ons afgeschud. En er lijkt niks voor in de plaats gekomen, behalve het individualistische jagen op hedonistisch geluk en het korte lontje als we daarbij in de wielen worden gereden.

De toestand is hopeloos...En toch. We kunnen niet leven zonder hoop. Hoop dat het morgen beter gaat, hoop dat de uitslag van het medisch onderzoek meevalt, dat de behandeling aanslaat, de operatie goed lukt, je snel weer herstelt. En: hoop dat je brief er bij de sollicitatie wordt uitgekijkt en je eindelijk weer een baan krijgt, hoop dat je huis dat al jaren te koop staat nu eindelijk eens wordt verkocht, hoop dat het ooit weer goed komt na die ruzie of die ijzige kilte... We

zijn gebouwd op hoop. Hoop is als zuurstof, we stikken en sterven af, zonder hoop.

Gek eigenlijk: hoop - we hebben het zó nodig, en er is zó weinig van voorhanden.

Kunnen we niet proberen achter de geheime formule ervan te komen, zodat we er wat van kunnen bijmaken, als van een toverdrank, als we het nodig hebben? Wat is de code van de hoop? Wie helpt ons het raadsel van de hoop te ontcijferen?

Ook voor de profeet Micha is de toestand hopeloos en ernstig.

“5 Geloof je naaste niet, vertrouw je vriend niet, let op je woorden, ook bij wie er in je armen ligt. 6 De zoon veracht zijn vader, de dochter verzet zich tegen haar moeder, de schoondochter tegen haar schoonmoeder, en huisgenoten blijken vijanden.” (Micha 7) Ook bij hem is de toon cynisch geworden. Hij schetst een beeld van een Israel dat bol staat van corruptie en achterdocht. ‘Zij die trouw waren zijn verdwenen uit dit land. Niemand is nog rechtschapen.’ Van de leiders zou je anders verwachten. Maar alle rechters zijn partijdig, elk onderzoek is bevooroordeeld en doorspekt van belangen, alle politici hebben inmiddels een strafblad. Het komt ons bekend voor. En de wanhoop doortrekt bij hem niet alleen de publieke ruimte, maar ook de privé-sfeer. ‘Er is niemand meer te vertrouwen, zelfs niet de man of vrouw bij wie je in de armen ligt.’ Doornstruiken en stekelhagen zijn we geworden, we warmen ons aan elkaar maar vinden geen troost maar halen ons aan elkaar open.

Heeft Micha, de profeet, de ziener Gods, dan misschien de oplossing voor de hopeloosheid, weet hij de geheime code van de hoop te ontcijferen?

‘Maar ik, ik blijf uitzien naar de HEER, ik blijf hopen op de God die mij redding zal brengen. Hij zal mijn horen, mijn God.’ (vs. 7)

Tja.... Moeten we het nu daarmee doen? Een dooddoener, zo op het eerste gehoor. Een gelovig doekje voor het bloeden. Het geloof in God als antidepressivum. Hoop op God en het zal goed komen. En jij gelooft het...

En toch, ik denk dat Micha het wel scherp ziet. Dat hij terecht hoop op God als enige redding presenteert. Wat hij ermee bedoelt, ik wil er graag hier een moment bij stil staan. Want hoop, hoop op God, we hebben het zo nodig, adventstijd vierend in een troosteloze wereld.

Ik wil dat doen aan de hand van een gedicht dat me al jaren vergezelt. Het is van de Franse dichter Charles Péguy (1873-1914). Péguy was een strijdbare socialist, die eerst niets moest hebben van de kerk, maar zich later bekeerde tot het katholieke geloof. Hij sneuvelde in de Eerste Wereldoorlog aan het front, 41 jaar oud. De toestand was hopeloos, ook voor hem. En toch, hij zette zich in voor een betere wereld en probeerde dat te verbinden met zijn geloof in God. Vandaar dat ook hij zocht naar 'de poort naar het geheim van de hoop', de titel die hij meegaf aan het hele gedicht.

Geloof, hoop en liefde worden in de traditie van de kerk wel omschreven als 'de drie theologale deugden', de geloofsdeugden. Eerst heb je de gewone, menselijke deugden, dat zijn er vier: de moed, de matigheid, de rechtvaardigheid en de wijsheid. Om je die deugden eigen te maken, moet je veel en hard oefenen. Maar als je goed je best doet word je met vallen en opstaan wel een wijs, moedig, matig, rechtvaardig mens.

Met die deugden kun je je wel redden in het leven, vonden de oude Grieken. Nou nee, zei de kerk, daarmee kom je er niet. Je kunt je er misschien wel mee handhaven in de maatschappij, maar echt vol en voluit leven, nee, dat doe je ermee niet. Wie niet de deugd van geloof, hoop en liefde bezit, leeft niet het volle leven, zoals God dat bedoeld heeft. Maar hoe kom je eraan? Wat is de geheime code van geloof, hoop en liefde? Die moet je worden gegeven, zegt dan de kerk. De geloofsdeugden kun je niet leren, die moet je krijgen. Ze zijn genade. Je hebt ze gekregen, of je hebt ze niet.

Dat is een andere kijk op de hoop dan de visie dat je nu eenmaal zwartkijkers en optimisten hebt, mensen voor wie het glas altijd half leeg is en mensen die hetzelfde glas halfvol vinden. Natuurlijk, het karakter van de één zal zonniger zijn dan dat van de ander, voor de een is het nooit wat geweest en zal het ook nooit wat worden, voor de ander is elke nieuwe ronde er één van nieuwe kansen. Maar hoop is

niet hetzelfde als het optimisme van ‘Kop op, joh!’ Hoop ziet de feiten niet in het rozige perspectief van wishful thinking. Hoop ziet de feiten recht in het gezicht, maar legt zich niet bij die feiten neer. Voor de hoop zijn feiten, als ze het laatste woord krijgen, altijd domme feiten. De hoop ziet de feiten namelijk niet aan op hoe ze zich voordoen, maar ziet ze aan op hun mogelijkheden. Niet op dat wat ze zijn, maar op dat wat ze nog kunnen worden. Wie hoopt, is bezig met de dag van morgen. Niet omdat hij vandaag wil vergeten, maar omdat hij vandaag geschikt wil maken voor morgen, en dus alvast ziet in het licht van morgen. De hoop is niet een of ander gen dat je met de geboorte krijgt ingeplant. Het is geen persoonlijke eigenschap of karaktertrek. Om hoop te hebben hoef je niet het zonnetje in huis te zijn. Je moet alleen in morgen kunnen geloven. Wie alleen werkelijkheidsdenker is, is rijp voor de wanhoop. Wie hoopt is, een mogelijkheden-denker, schreef Robert Musil ooit.

En dat, zegt de christelijke traditie, moet je gegeven zijn. De geloofsdeugden zijn niet het resultaat van hard werken, of van een grillig lot van de natuur, maar ze zijn het geschenk van God. Er zit altijd iets in van genade. Iets van ‘ondanks alles...’, ‘tegen beter weten in’, iets van: ‘en toch...’. Ik kan niet anders, geloven, hopen, liefhebben – maar vraag me niet waarom.

De geheime code van de hoop, je kunt er dus eindeloos naar zoeken. Maar het is geen bank- of pincode die je ontcijfert door alle mogelijke combinaties te proberen. Het geheim van de hoop moet je gegeven worden.

Geloof, hoop en liefde, deze drie. Maar de meeste van deze is de liefde – zo schreef de apostel Paulus in de Corinthe-brief. Maar Charles Péguy waagt het met hem oneens te zijn. Deze drie, inderdaad. Maar, zegt hij, de meeste van deze is, ondanks dat hij de kleinste is, de hoop. Geloof, hoop en liefde zijn God alle even dierbaar, maar met de hoop, daarmee heeft God nog het meest. Zo dat hij er zichzelf over blijft verwonderen, en er soms zelfs zelf weer ondersteboven van is.

De kleine hoop

Het geloof waar ik het meest van hou, zegt God, is de hoop.

Geloof, dat verwondert me niet.
Ik ben overal zo zichtbaar aanwezig,
in de zon en de maan en de sterren aan de hemel
en in 't gewemel
van de vissen in rivieren,
en in alle dieren,
en in het hart van de mens, zegt God,
dat het diepste is
en het meest in het kind
dat het liefste is
dat ik ooit heb geschapen.
In alles wat boven en onder is
ben ik zo luisterrijk aanwezig,
dat geloven, zegt God, in mijn ogen
geen wonder is.

Ook liefde verwondert me niet, zegt God.
Er is onder de mensen zoveel verdriet,
soms niet te stelpen,
dat je toch vanzelf ziet
hoe ze elkaar moeten helpen.
Ze zouden wel harten van steen
moeten hebben als ze voor een
die tekort heeft het brood
niet uit hun mond zouden sparen.
Nee, liefde, zegt God, dat verwondert me niet.

Maar wat me verwondert, zegt God, is de hoop.
Daar ben ik van ondersteboven.

De mensen zien toch hoe het er in de wereld vandaag toegaat
en toch geloven ze
dat het morgen allemaal beter zal gaan.
Wat een wonder is er niet voor nodig
dat zij dat kleine hoopje hoop
nooit als overbodig
ervaren
maar met voorzichtige gebaren
in hun hand en in hun hart bewaren,

een vlammetje dat keer op keer weer
wankelt en dreigt neer te slaan
maar altijd weer weet op te staan,
en nooit wil doven.
Soms kan ik mijn eigen ogen niet geloven.

Geloof en liefde zijn als vrouwen.
Hoop is een heel klein meisje van niks.
Zij stapt op tussen de twee vrouwen
en iedereen denkt: die vrouwen houden
haar bij de hand,
die wijzen de weg.
Maar daarvan heb ik meer verstand,
zegt God, ik zeg:
het is dat kleine meisje hoop
dat al wat tussen mensen leeft
en al hun heen en weer geloop
licht en richting geeft.
Want het is dat kleine meisje hoop
- je ziet het zwak zijn, bang zijn, beven,
je denkt soms dat het zo onooglijk is -
het is dat kleine meisje hoop
dat de mensen zien laat, zien soms even,
wat in het leven mogelijk is.

Het geloof, zegt God, waar ik het meest van hou,
de liefde waar ik het meest van hou, is de hoop.
Geloof, dat verwondert me niet.
Liefde, dat is geen wonder.
Maar de hoop, dat is bijna niet te geloven.
Ikzelf zegt God, ik ben ervan ondersteboven.

(Charles Péguy, *Le Porche du mystère de la deuxième vertu* [de poort naar
het geheim van de tweede deugd], 1912)

Het is God zelf die Péguy aan het woord laat in dit gedicht. Geloven, laat hij God zeggen, dat is eigenlijk geen kunst, al doen de mensen het veel te weinig. Het is hen gegeven, ook al weigeren ze het geschenk vaak te aanvaarden. Maar kijk goed om je heen, en je kunt bijna niet anders dan de conclusie trekken dat de wonderen van de natuur verwijzen naar hun

Schepper. De zon, de maan en sterren, maar meest nog de geboorte van een kind – het kan niet anders of je gaat er van in Mij geloven.

De liefde, dat is ook een bovennatuurlijke goddelijke deugd, die we ons onszelf niet hebben maar die ons gegeven is. Maar zij ligt toch voor het opgrijpen, als je ziet hoeveel leed en verdriet onder mensen is. Ze kunnen dan toch, zegt God vanuit zijn perspectief, niet anders dan elkaar liefhebben? We hebben elkaars troost hard nodig. Er is zoveel liefde te geven, er wordt ook zoveel bemind.

Maar de hoop, dat is werkelijk een godswonder. Kijk maar eens om je heen, met de ogen van Micha, met je eigen ogen. De toestand is hopeloos, èn ernstig. En niets wijst erop dat het morgen anders zal gaan. En toch. Mensen worden murw gebeukt door het leven en door elkaar. En toch hopen ze tegen heug en meug in. Morgen, als ik weer beter ben; morgen, als we weer van elkaar zullen houden; morgen, als er vrede zal zijn en recht, morgen.... Het is eigenlijk ongelooflijk, zegt God zelf, de hoop zou allang gestorven moeten zijn, met wortel en tak uitgeroeid – en toch blijft zij springlevend onder de mensen.

De hoop is een Godswonder. De hoop is een godsbewijs, zou je ook kunnen zeggen. Natuurwetenschappers strijden met elkaar over de theorie van *Intelligent Design*: kan uit de doelmatigheid van de natuur worden opgemaakt dat zij ooit door God geschapen is? Filosofen verschillen met elkaar van mening over de vraag of de enige moraal die de evolutie ons leert niet die van het pure eigenbelang is. Is naastenliefde eigenlijk geen christelijke vergissing? Vragen waar je een flinke boom over kunt opzetten. Maar, zegt Péguy met zijn gedicht, het werkelijke godsbewijs is niet het geloof in een Schepper of de naastenliefde, maar de hoop die, ondanks alles, niet uit te roeien valt. Morgen...

Hij gebruikt een mooi beeld. Geloof en liefde zijn vergeleken bij de hoop twee wandelende, stevige dames. Je denkt dat ze de weg goed weten en ons de wijzen. Maar ondertussen drijft en trekt het kleine meisje hoop, een meisje van niks, dat tussen hen in loopt, hen de toekomst in. Het geloof dat er straks weer een nieuwe morgen zal zijn, dat houdt het geloof en de liefde op de been.

De hoop is een heel klein meisje van niks. Een godswonder, een godsbewijs. Misschien mag je nog verder gaan en zeggen: de hoop, *dat is God zelf*. Dat de hoop een geschénk van God is, dat we ons niet op kunnen werken tot de deugd van de hoop maar hem cadeau krijgen, dat is iets dat we alleen vanuit het perspectief van God zelf kunnen zeggen. Van ons uit, vanuit onze hopeloze toestand, hebben we geen zicht op een God in de hemel. We zien alleen de hoop, waarin hij vlees en bloed geworden is. De hoop, dat is God zelf. God met ons, Immanuël.

In elke sprankje hoop is God zelf aanwezig. In elk mens onder ons die de hoop met zichzelf belichaamt. Een klein meisje of – zoals we in het christelijk geloof zeggen, het maakt niet uit – een klein jongetje. Het jongetje dat elk jaar met Kerst opnieuw geboren wordt.

In het christelijk geloof is de goddelijke hoop vlees en bloed geworden. De hoop is mens geworden, geloven we. De God van Micha, warover hij zo hoog van de toren blies, de God ‘die redding zal brengen’, dát is dezelfde God die in Jezus één van, één met ons is geworden. “De maagd zal zwanger worden en een zoon baren, en men zal hem de naam Immanuël geven.’ wat in onze taal betekent: God met ons.” (Mt. 1:24) Zo lazen we.

Soms hebben christenen grootse voorstellingen van Christus. Dat Hij de wereld wel eens even op orde brengen zal. ‘Zo begonnen we de dienst ook: laat uw verheven koning binnen. Wie is die vorst zo groot in eer, die sterke held? Het is de HEER, die alle macht kan overwinnen.’ Toe maar! Kan het ook een toontje lager?

Er is geen reden voor christelijk triomfalisme. Dan maken we van de hoop gauw weer een stevige dame, die wel eens even zegt waar het heen moet. Maar Jezus, ons godswonder, ons godsbewijs – het is een klein jongetje, een klein jongetje van niks. En toch.

Geloof, hoop en liefde – deze drie. Maar de meeste van deze (ik mag het vandaag een keer zeggen) is toch de hoop.